

Γελλώ, περί ἧς λέγεται, ὅτι ἦν παρθένος καὶ ὅτι, ἐπειδὴ ἐτελεύτησε προώρως, ἐμύθευον οἱ Λέσθιοι, ὅτι τὸ φάντασμα αὐτῆς ἐπιφοιτᾷ εἰς τὰ παιδιά καὶ ἀπένεμον αὐτῇ τοὺς ἀώρους θανάτους· διὸ καὶ παροιμία, ἧς μείνηται ἡ Σαπφώ, Γέλλως (Γελλοῦς) παιδοξιλωτέρα, λεγομένη ἐπὶ τῶν ἀώρως τελευτησάντων, ἥτοι ἐπὶ τῶν φιλοτέκνων μὲν, τρυφῇ δὲ διαφθειρόντων αὐτὰ γονέων· καὶ ὁ Ἡσύχιος δὲ λέγει, ὅτι ἡ Γελλὼ ἦν εἰδωλον Ἐμπούσης ἢ δαίμων, «ἦν γυναῖκες τὰ νεογνὰ παιδιά φασὶν ἀρπάζειν». Εἰς τὰ τοιαῦτα τεράστια φάσματα ἀνήκουσι καὶ ἡ Ἄκκω καὶ ἡ Ἀλφριτώ, «δι' ὧν αἱ γυναῖκες ἀπείργουσι τὰ παιδάρια ἀπὸ τοῦ κακοσχολεῖν» (Πλουτ. Στωϊκ. 15), εἰ καὶ παρ' ἄλλοις ἡ Ἄκκω ἀναφέρεται παροιμιωδῶς ἐπὶ μωραίνοντων· διότι κατὰ τὴν παράδοσιν αὕτη ἐγένετο Σαμία γυνή, διαβεβοημένη ἐπὶ μωρία, ἰσοπτριζομένη ἐν τῷ κατόπτρῳ καὶ προσλαλοῦσα τῇ εἰκόνι ὡς ἑτέρα γυναικί, ἐξ οὗ θέλουσι παράγειν καὶ τὸ ἀκκίζεσθαι καὶ τοὺς ἀκκισμοὺς (Ζηνόβ. Α', 53 καὶ Σχολ. εἰς Πλάτ. Γοργ. 497a καὶ Leutsch εἰς Παροιμιογρ. Α', σ. 21. Πρὸς ταῦτα παραβλητέον ἐνταῦθα τὰ τῆς παρ' ἡμῖν Λαμίας καὶ τῶν στοιχείων καὶ βρυκολάκων ἢ βρικέλων, ὡς ἤδη ὁ Εὐστάθιος εἰς Ὀδυσσ. Α, 101 ὀνομάζει ἐτι τὰ μορμολύκεια. Ἀλλὰ καὶ τῶν βρυκολάκων ἡ ἔτυμολογία ζητητέα ἐν τῇ λέξει μορμολύκη).

§ 6. Ἐνταῦθα προσθετέον καὶ ἄλλο παιδαγωγικὸν ἔθος, τὴν διήγησιν μύθων, δι' ὧν αἱ τροφοὶ ἐψυχαγώγουν καὶ ἐπαιδαγώγουν τὰ παιδιά καὶ ὧν ἡ πληθὺς καὶ ἡ χρῆσις ἦσαν τόσον μεγάλαι, ὥστε παροιμιώδεις σχεδὸν κατήντησαν αἱ ἐκφράσεις μῦθοι γραῶν καὶ μῦθοι τιθῶν. Τοιοῦτοι μῦθοι πάντως ἐπέδρων τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἠθικὴν διάπλασιν καὶ παιδευσιν, καὶ μάλιστα διότι συνήθως συνείχοντο μετὰ τῆς περὶ θεῶν μυθολογίας, ἡ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἐμπεριελάμβανεν ἐν ἑαυτῇ πᾶν ὅτι θαυμαστόν· διὸ καὶ ὁ Πλάτων, μεμφόμενος δικαίως τὴν ἐν τῇ πρώτῃ ἀνατροφῇ τῶν παιδίων διάστροφον χρῆσιν καὶ διαφθορὰν τούτων τῶν μύθων, πραγματεύεται διὰ μακρῶν περὶ τῆς ἐπιμελείας καὶ προσεχῆς, μεθ' ἧς ἀνάγκη ἐκλέγειν αὐτούς, διότι καὶ οἱ νέοι, «πειθόμενοι τοῖς μύθοις, οὓς ἐκ νέων παιδῶν ἐτι ἐν γάλαξιν τρεφόμενοι

τροφῶν τε ἤκουον καὶ μητέρων» (Νομ. Κ, σ. 887) δυσκόλως μετὰ ταῦτα ἔμελλον εἶναι προσιτοὶ ὀρθότεροις διηγήμασιν. Τὴν αὐτὴν τοῦ Πλάτωνος συμβουλήν ἐκφέρει καὶ ὁ Πλούταρχος (Περὶ παιδ. ἀγ.)· «δοκεῖ Πλάτων ὁ δαιμόνιος ἐμμελῶς παραινεῖν ταῖς τίθαις μὴ τοὺς τυχόντας μύθους τοῖς παιδίοις λέγειν, ἵνα μὴ τὰς ταύτων ψυχὰς ἐξ ἀρχῆς ἀνοίας καὶ διαφθορᾶς ἀναπίμπλασθαι συμβαίῃ». Ἄλλὰ περὶ μὲν τοῦ Πλάτωνος γνωστόν, ὅτι ἤθελεν ἀπελαύνειν τῆς ἰδανικῆς αὐτοῦ πολιτείας καὶ τοὺς μεγίστους μυθοποιούς ἢ ποιητάς τοῦ ἰδίου ἔθνους· ὁ δ' Ἀριστοτέλης παραινεῖ τοῦλάχιστον τὸ ἐμπιστεῦναι τῇ ἐπιτηρήσει τῶν παιδονόμων τὴν παιδαγωγικὴν χρῆσιν τῶν μύθων (Πολιτ. Ζ, 13, 11)· «καὶ περὶ λόγων τε καὶ μύθων, ποίους τινὰς ἀκούειν δεῖ τοὺς τηλικούτους (τοὺς μέχρι πέντε ἐτῶν τὴν ἡλικίαν), ἐπιμελὲς ἔστω τοῖς ἀρχουσιν, οὓς καλοῦσι παιδονόμους· πάντα γὰρ δεῖ τὰ τοιαῦτα προσδοποιεῖν πρὸς τὰς ὑστερον διατριβὰς». Ἄλλ' ἴσως καὶ τοῦτο οὐδὲν ἄλλο ἦν ἢ παραινέσις καὶ εὐλαβῆς εὐχή, διότι καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Σπάρτῃ δυσκόλως παιδαγωγικὸς ὀφθαλμὸς ἠδύνατο εἰσδύειν εἰς τὰ ἐνδότερα τοῦ παιδωνίτου. — Ποιοὶ τινες ἦσαν οἱ συνηθεῖς μῦθοι, ἐξάγομεν ἐκ διαφόρων χωρίων τοῦ Ἀριστοφάνους. Οὕτως, ἀφ' οὗ ὁ Φιλοκλέων εἶπε τὰς ἀρχὰς δύο ἀκαθάρτων διηγήσεων περὶ Λαμίας, ὁ Πδελυκλέων εἰσάγεται λέγων (Σφηκ. 1179)· «μὴ μοί γε μύθους, ἀλλὰ τῶν ἀνθρωπίνων, οἷους λέγομεν τοὺς κατ' οἰκίαν»· πρὸς ᾧ ὁ Φιλοκλέων ἐπάγει· «ἐγὼ δὲ ταῖνυν τῶν γε πάνυ κατ' οἰκίαν ἐκείνων, ὡς οὕτω ποτ' ἦν μὺς καὶ γαλῆ», — ὁ δὲ Πδελυκλέων ἀντεπάγει· «ὦ σκαιὲ κάπαίδευτε, Θεογένης ἔφη τῷ κοπρολόγῳ, καὶ ταῦτα λοιδορούμενος, μὺς καὶ γαλᾶς μέλλεις λέγειν ἐν ἀνδράσιν;». Φαίνεται δὲ, ὅτι οἱ συνηθέστατοι μῦθοι ἦσαν οἱ Αἰσώπειοι, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν παρὰ Φιλοστράτῳ περὶ Ἀπολλωνίου τοῦ Τυανέως (Ε', 14 καὶ 15) λεγομένων, ἐν οἷς γίνεται καὶ παράθεσις τούτων πρὸς τοὺς κυρίως ποιητικούς μύθους καὶ πολλὰ ἄλλοῖα περὶ τοῦ ἔθνους τῶν μυθολογεῖν λέγονται, ἔνθα πρὸς τὴν ἐρώτησιν, πότερον τῶν μύθων εἰσὶ σοφοὶ καὶ ποιοὶ τινες οἱ τοῦ Αἰσώπου, ἀποκριθέντος τοῦ συνδιαλεγομένου, ὅτι σοφοὶ εἰσιν οἱ τῶν ποιητῶν, οἱ δὲ τοῦ Αἰσώπου

εἰσὶ βάρβαροι καὶ ὄνοι καὶ λῆροι, «γραυσὴν οἷοι μασᾶσθαι καὶ νηπίοις», παρεισάγεται ὁ Ἀπολλώνιος λέγων, ὅτι οἱ τοῦ Αἰσωποῦ φαίνονται αὐτῷ ἐπιτηδείότεροι πρὸς σοφίαν· «οἱ μὲν γὰρ περὶ τοὺς ἥρωας, ὧν ποιητικὴ πᾶσα ἔχεται, καὶ διαφθείρουσι τοὺς ἀχρωμένους, ἐπειδὴ ἔρωτάς τε ἀτόπους οἱ ποιηταὶ ἐρμηνεύουσι καὶ ἀδελφῶν γάμους καὶ διαβολὰς ἐς θεοὺς καὶ βρώσεις παιδῶν καὶ πανουργίας ἀνελευθέρους καὶ δίκας· καὶ τὸ ὡς γεγονὸς αὐτῶν ἄγει καὶ τὸν ἐρῶντα καὶ τὸν ζηλοτυποῦντα καὶ τὸν ἐπιθυμοῦντα πλουτεῖν ἢ τυραννεῖν, ἐφ' ἅπερ μῦθοι. Αἰσωπος δὲ ὑπὸ σοφίας πρῶτον μὲν οὐκ ἐς τὸ κοινὸν τῶν ταῦτα ἄδόντων ἑαυτὸν κατέστησεν, ἀλλ' ἑαυτοῦ τινα ὁδὸν ἐτράπετο· εἶτα, ὡς περ οἱ τοῖς εὐτελεστέροις βρώμασι καλῶς ἐστιῶντες, ἀπὸ σμικρῶν πραγμάτων διδάσκει μεγάλα καὶ προθέμενος τὸν λόγον ἐπάγει αὐτὸ τὸ πρᾶττε ἢ μὴ πρᾶττε, εἶτα τοῦ φιλαλήθους μᾶλλον ἢ οἱ ποιηταὶ ἠΐφατο· οἱ μὲν γὰρ βιάζονται πιθανοὺς φαίνεσθαι τοὺς ἑαυτῶν λόγους, ὁ δ' ἀπαγγέλλων λόγον, ὅν, ὡς ἐστὶ ψευδής, πᾶς οἶδεν, αὐτὸ τὸ μὴ περὶ ἀληθινῶν ἐρεῖν ἀληθεύει· καὶ ὁ μὲν ποιητής, εἰπὼν τὸν ἑαυτοῦ λόγον, καταλείπει τῷ ὑγιαίνοντι ἀκροατῇ βασανίζειν αὐτόν, εἰ ἐγένετο, ὁ δὲ, εἰπὼν μὲν ψευδῆ λόγον, ἐπαγαγὼν δὲ νοουθεσίαν, ὡς περ Αἰσωπος, δείκνυσιν ὡς ἐς τὸ χρήσιμον τῆς ἀκροάσεως τῷ ψεύδει κέχρηται· χάριεν δ' αὐτοῦ τὸ καὶ τὰ ἄλογα ἠδῶ ἐργάζεσθαι καὶ σπουδῆς ἄξια τοῖς ἀνθρώποις· ἐκ παιδῶν γὰρ τοῖς λόγοις τούτοις συγγενόμενοι καὶ ὑπ' αὐτῶν ἐκνηπιωθέντες, δόξας ἀναλαμβάνομεν περὶ ἐκάστου τῶν ζώων, τὰ μὲν ὡς βασιλικῶν εἶη, τὰ δὲ ὡς εὐήθη, τὰ δὲ ὡς κομψά, τὰ δὲ ὡς ἀκέραια· καὶ ὁ μὲν ποιητής εἰπὼν, «πολλαὶ μορφαὶ τῶν δαιμονίων» ἢ τοιοῦτό τι ἐπιχορεύσας, ἀπῆλθεν, ὁ δὲ Αἰσωπος, ἐπιχρησμοδῆσας τὸν ἑαυτοῦ λόγον, καταλύει τὴν ξυνουσίαν, ἐς ὃ προὔθετο». Εἶτα ἐπάγει· «ἐμὲ δὲ καὶ μῦθον περὶ τῆς Αἰσωποῦ σοφίας ἐδιδάξατο ἡ μήτηρ κομιδῇ νήπιον, ὡς εἶη μὲν πατὴρ ποιμῆν ὁ Αἰσωπος, νέμοι δὲ πρὸς ἱερῷ Ἑρμοῦ, σοφίας δὲ ἐρώη καὶ εὐχοίτο αὐτῷ ὑπὲρ τούτου· πολλοὶ δὲ καὶ ἕτεροι ταῦτόν αἰτοῦντες ἐπιφοιτῶεν τῷ Ἑρμῇ, ὁ μὲν χρυσόν, ὁ δ' ἄργυρον, ὁ δὲ κηρύκειον ἐλεφάντινον, ὁ δὲ τῶν οὕτω τι λαμπρῶν ἀνάπτων, ὁ

δ' Αἰσωπος ἔχει μὲν οὕτως, ὡς μηδὲν τῶν τοιούτων ἔχειν, φείδοιτο δὲ καὶ ὧν εἶχε, γάλακτος δὲ αὐτῷ σπένδων, ὅσον ὄϊς ἀμελγθεῖσα εἰδίδου, καὶ κηρίον ἐπὶ τὴν βωμὸν φέρων, ὅσον τὴν χεῖρα ἐμπλήσαν ἐστιᾶν δ' αὐτὸν καὶ μύρτοις ᾤετο καὶ παραθεῖς ἂν τῶν ῥόδων ἢ τῶν ἰῶν κομιδῇ ὀλίγα· τί γὰρ δεῖ, ὦ Ἑρμῆ, ἔλεγε, στεφάνους πλέκειν καὶ ἀμελεῖν τῶν προσάτων; Ὡς δὲ ἀφίκοντο εἰς ῥητὴν ἡμέραν ἐπὶ τὴν τῆς σοφίας διανομήν, ὁ μὲν Ἑρμῆς, ἅτε λόγιος καὶ κερδῶος, σὺ μὲν, ἔφη, φιλοσοφίαν ἔχει, τῷ πλεῖστα δῆπου ἀναθέντι, σὺ δὲ ἐς ῥητόρων ἦθη χῶρει, τῷ δευτέρῃ που χαριταμένῳ, σοὶ δὲ ἀστρονομεῖν χώρα, σοὶ δὲ εἶναι μουσικῷ, σοὶ δὲ ἠρώου ποιητῇ μέτρου, σοὶ δὲ ἰαμβεῖου· ἐπεὶ δέ, καίτοι λογιώτατος ὢν, κατηνάλωσεν ἄκων τὰ τῆς σοφίας μέρη καὶ ἔλαθεν ἑαυτὸν ἐκπεσῶν τοῦ Αἰσώπου, ἐνθυμεῖται τὰς Ὠρας, ὑφ' ὧν αὐτὸς ἐν κορυφαῖς τοῦ Ὀλύμπου ἐτρέφη, ὡς ἐν σπαργάνοις ποτὲ αὐτῷ ὄντι μῦθον διελοῦσαι περὶ τῆς βοός, ὃν διελέχθη τῷ ἀνθρώπῳ ἢ βοῦς ὑπὲρ ἑαυτῆς τε καὶ τῆς γῆς, ἐς ἔρωτα αὐτῶν τῶν τοῦ Ἀπόλλωνος βοῶν κατέστησαν, καὶ δίδωσιν ἐντεθεὴν τὴν μυθολογίαν τῷ Αἰσώπῳ λοιπὴν ἐν σοφίας οἴκῳ οὔσαν, ἔχει, εἰπὼν, ἅ πρῶτα ἔμαθον. Αἱ μὲν δὴ πολλαὶ μορφαὶ τῆς τέχνης ἐνθένδε ἀφίκοντο τῷ Αἰσώπῳ καὶ τοιόνδε ἀπέβη τὸ τῆς μυθολογίας πρᾶγμα». (Παραβλητέον πρὸς τὰ τελευταῖα τὴν χαριεστάτην ἀπομίμησιν τοῦ Schiller τὴν ἐπιγραφομένην *Die Theilung der Erde*). — Ἐπίσης περὶ τε τῆς ὠφελείας τῶν μύθων καὶ περὶ τῶν διαφόρων εἰδῶν αὐτῶν ἀναγινώσκομεν παρ' Ἑρμογένει (Προγυμν. 1)· «τὸν μῦθον πρῶτον ἀξιοῦσι προσάγειν τοῖς νέοις, διότι τὰς ψυχὰς αὐτῶν πρὸς τὸ βέλτιον ῥυθμίζειν δύναται, καὶ ἐτι ἀπαλοὺς ὄντας αὐτοὺς ἀξιοῦσι πλάττειν· φαίνονται δὲ τούτῳ χρησάμενοι καὶ οἱ ἀρχαῖοι· ὀνομάζονται δὲ ἀπὸ τῶν εὐρόντων οἱ μὲν Κύπριοι, οἱ δὲ Λιθυκοί, οἱ δὲ Συθαριτικοί· πάντες δὲ κοινῶς Αἰσώπειοι λέγονται, διότι τοῖς μύθοις Αἰσωπος ἐχρήσατο πρὸς τὰς συνουσίας». Παραπέμποντες ἀλλαχόσε περὶ ἐκάστης τούτων τῶν διαφόρων ὀνομασιῶν (ιδίως εἰς Θέωνα Προγυμν. κ. 3 καὶ εἰς Ἀφθονίου σχολ. T. B'. σ. 8 κ. ε.), σημειοῦμεν μόνον, ὅτι τινὲς εἰκάζουσιν, ὅτι τοιοῦτοι μῦθοι ἠδύναντο διαδίδεσθαι

ευρύτερον καὶ ἐν εἴδει ἁσμάτων, κρίνοντες ἐκ τῶν παρ' Ἀριστοφάνει (Λυσιστρ. 781 κ. ε.) δύο χορῶν μελῶν τῶν γερόντων καὶ τῶν γυναικῶν, ἐνθα ὁ χορὸς τῶν γερόντων εἰπὼν, « μῦθον βούλομαι λέξαι τιν' ὑμῖν, ὃν ποτ' ἤκουσ' αὐτὸς ἔτι παῖς ὢν », ἐπάγει τοῦτον « οὕτως ἦν νεανίσκος Μελανίων τις, ὃς φεύγων γάμον ἀφίκετ' ἐς ἔρημίαν κἀν τοῖς ὄρεσιν ᾤκει, κοῦκέτι κατῆλθε πάλιν οἶκαδ' ὑπὸ μίσους »· ὁ δὲ χορὸς τῶν γυναικῶν ἀντεπάδει, « κάγω βούλομαι μῦθόν τιν' ὑμῖν ἀντιλέξαι τῷ Μελανίονι· Τίμων ἦν τις αἰδρωτός ἀβάτοισιν ἐν σκώλοισι τὰ πρόσωπα περιειργμένος, ἐριννύων ἀπορρώξ'· οὗτος οὖν ὁ Τίμων ᾤχεθ' ὑπὸ μίσους πολλὰ καταρασάμενος ἀνδράσι πονηροῖς ». Ἄλλὰ καὶ διεσώθησαν ἐντεταμένοι εἰς μέτρον πολλοὶ τῶν Αἰσωπείων μύθων ἐκ τε τῶν χρόνων τῆς ἀκμῆς τῆς ἐλληνικῆς ποιήσεως καὶ ἐκ τῶν τῆς παρακμῆς καὶ ἀπομιμήσεως· καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ Σωκράτους γινώσκομεν, ὅτι ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ ἐνέτεινεν εἰς ποιήματα τοῦ Αἰσώπου λόγους (Πλατ. Φαιδ. σ. 60 d) καὶ κατὰ τὴν ὁμολογίαν αὐτοῦ τούτου (αὐτόθι σ. 61 b) « οὗς προχείρους εἶχον καὶ ἠπιστάμην μύθους τοῦ Αἰσώπου, τούτους ἐποίησα, οἷς πρώτοις ἐνέτυχον ». — Ἐν τοῖς τοιοῦτοις μύθοις τοῖς ὠρισμένοις τῇ παιδικῇ ἡλικίᾳ, οἱ ἐπανήρχοντο μετὰ ταῦτα καὶ ἕτερον καὶ πρεσβυτέρους τῶν παιδίων τὴν ἡλικίαν, συνήθως ἐγένετο ἀρχὴ διὰ τῶν λέξεων, « ἦν χρόνος, ὅτε... οὕτως ἤρχοντο καὶ τὰ Κύπρια ἔπη, « ἦν ὅτε μυρία φύλα » κ.τ.λ., ὁμοίως ἤρχετο καὶ ὁ Καλλιμαχος· « ἦν κείνος ὀννιαυτός, ᾧ τότε πτηγὴν κ.τ.λ.· ἢ δι' ἄλλων τοιούτων λέξεων (ἀντιστοιχουσῶν ἐντελῶς πρὸς τὰ τῶν ἡμετέρων μυθολογούντων γραιδίων. « Μισθὸν πορῆ καὶ ἓνα καιρόν »).

§ 7. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς ἠθικῆς τροφῆς καὶ ἀγωγῆς τῶν παιδίων· περὶ δὲ τῆς ἰδίως φυσικῆς ἀγωγῆς σημειωτέον, ὅτι ἐν ἀρχαιοτέροις χρόνοις γενικῶς ἡ σκληραγωγία ἦν ὁ κυριώτατος χαρακτήρ τῆς τοιαύτης ἀγωγῆς, ὡς μεταγενεστέρα δὲ διαφορὰ παρίσταται ἡμῖν μόνον ἢ περὶ τὴν τροφήν καὶ τὸν ἰματισμὸν ἐκθῆλυνσις. Τοῦλάχιστον περὶ τῆς ἀρχαιοτέρας παιδείας καὶ ἐνδυμασίας μανθάνομεν ἐκ τῆς παρ' Ἀριστοφάνει (Νεφ. 964) περιγραφῆς τοῦ ἀρχαίου εὐδαίμονος βίου, ὅτι ἦσαν εἰθισμένοι οἱ

κωμῆται βαδίζουσιν ἐν ταῖς ὁδοῖς εὐτάκτως εἰς κίθαριττοῦ γυμνοὶ ἄθροοι, «καὶ κριμώδη κατανίφοι», ἦται ἐν μόνῳ χιτῶνι, ἐὰν κατὰ τὴν μεταγενεστέραν τρυφηλοτέραν ζωὴν καὶ χαύνωσιν οἱ τότε ἄνθρωποι εὐθύς ἐκ παιδῶν ἐμάνθανον καὶ εἰθίζοντο εἶναι ἐντετυλιγμένοι ἐν ἱματίοις. Ὡστε ἡ περὶ τὴν διαίταν ἀσθηρότης ἦν χαρακτηριστικὴ ιδιότης οὐχὶ μόνον τῆς σπαρτιατικῆς ἀγωγῆς, ἀλλὰ καὶ πάσης τῆς ἐλληνικῆς. Ἐὰν δὲ ὁ Ξενοφῶν, περιγράφων τὰ τῆς λακωνικῆς πολιτείας καὶ ἀγωγῆς καλὰ, ἐπιθεωρῆ καὶ συγκρίνῃ πρὸς ταῦτα καὶ τὴν παρὰ τοῖς ἄλλοις Ἕλλησι παιδεύουσιν καὶ μέμφεται αὐτήν, λέγων, ὅτι «τῶν ἄλλων Ἑλλήνων οἱ φράσκοντες κάλλιστα τοὺς υἱεὶς παιδεύουσιν πόδας μὲν ὑποδήμασιν ἀπαλύνουσι, σώματα δὲ ἱματίων μεταβολαῖς διαθρύπτουσι, σίτου γε μὴν αὐτοῖς γαστέρα μέτρον νομίζουσι» (Πολ. Λακ. 2), ταῦτο σημαίνει, ὅτι περιγράφει μὲν καὶ μεταγενεστέραν διαφθοράν, ἀλλὰ καὶ ὑπερεκθειάζει τὰ τῆς Σπάρτης καὶ λίαν ἀσθηρῶς κρίνει τὰ τῶν ἄλλων, κινούμενος ἐκ τοῦ πασιγνώστου φιλολακωνισμοῦ αὐτοῦ. Ἡ μόνη μεταξὺ τῆς δωρικῆς, λακωνικῆς τε καὶ κρητικῆς σκληραγωγίας καὶ τῆς ἀρχαιοτέρας ἐπίσης ἀσθηρᾶς ἐλληνικῆς διαφορά ἦν, ὅτι ἐν Σπάρτῃ καὶ Κρήτῃ ἐφόρουσαν μᾶλλον τὸ ἱμάτιον ἄνευ χιτῶνος καὶ τοῦτο ἐν καὶ τὸ αὐτὸ θέρους καὶ χειμῶνος, ἐν ᾧ παρ' Ἀθηναίοις φαίνεται, ὅτι ἐφόρουσαν τὸν χιτῶνα μόνον. Ἄλλ' ἀμφότεροι οὗτοι οἱ χαρακτηρισμοί, ὁ περὶ τῆς χιτωνοφορίας καὶ ὁ περὶ τῆς σκληραγωγίας τῶν παιδίων ἰδίως, φαίνονται μᾶλλον εἰκασίαι, μετενεχθεῖσαι ἐκ τῆς τῶν καθ' αὐτὸ παιδῶν ἀγωγῆς εἰς τὴν τῶν παιδίων.

§ 8. Εὐκόλως δὲ ἐννοεῖται, ὅτι ἐδίδοντο ταύτῃ τῇ παιδικῇ ἡλικίᾳ καὶ διάφορα παιγνίδια πρὸς διασκέδασιν, καὶ ταῦτα ἦσαν τὰ καλούμενα ἀθύρματα, ὧν ἡ ἐμπορεία βεβαίως πολὺ ἀπέτρεχε τοῦ εἶναι ἐπίσης ἐκτεταμένη καὶ ποικίλη, ὅσον ἡ τῶν νῦν παιδικῶν ἀθύρμάτων (joujoux d'enfants). Καὶ ἐν μᾶλλον προκεχωρηκυῖα παιδικῇ ἡλικίᾳ αἱ διάφοροι παιδικαὶ τῆς ἐλληνικῆς νεότητος ἦσαν πλεῖσται τὸν ἀριθμὸν καὶ τὰ εἶδη, ὥστε μαρτυροῦσιν ἡμῖν καὶ αὐταὶ μετὰ τῶν ἄλλων τὸν ἀνεξάντλητον πλοῦτον ἐφευρετικῆς καὶ πολυμηχάνου φαντασίας, ὃν πολλαχῶς ἀναγκα-

ζόμεθα ἀποδέχεται καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ἄλλοις εἶδεσι τοῦ ἐλληνικοῦ βίου ὡς πλεονέκτημα σύμπαντος τοῦ ἔθνους. Ἐκ τῶν ἀθυρμάτων, ἅπερ συνήθως ἦσαν ἐκ μετάλλου κατεσκευασμένα καὶ διὰ τοῦτο παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις τὰ αὐτὰ ὠνομιζόντο καὶ κρόταλα (crotandia), καὶ ἅπερ ἐν μέρει ἦσαν καὶ πολύτιμα πράγματα καὶ ὡς γνωρίσματα ἐνίοτε παρετίθεντο ἢ περιήπτοντο περὶ τὰ ἐκτιθέμενα παιδία, ἀναφέρονεν ἰδίως τὸ παιδικὸν κρόταλον, τὸ παρ' Ἑλλήσι καλούμενον πλαταγώνιον ἢ πλαταγῆν, ὑπὸ τοῦ Ἀρχύτα ἤδη ἐφευρεθείσαν, περὶ ἧς ὁ Ἀριστοτέλης (Πολ. Η', 6) λέγει, ὅτι « διδάσκει τὴν Ἀρχύτου πλαταγῆν τοῖς παιδίοις, ὅπως χρώμενοι ταύτῃ μηδὲν καταγνώσιν τῶν κατὰ τὴν οἰκίαν, καὶ πρὸς ταύτην τὴν τοῖς νηπίοις ἀρμόζουσαν παιδικὴν παραβάλλει τὴν μουσικὴν παιδείαν τῶν νέων, ὀνομάζων αὐτὴν πλαταγῆν τοῖς μείζονσι τῶν νέων. Ταύτην ὁ Πολυδεύκης (Θ', 127) καλεῖ καὶ πλαταγώνιον καὶ λεπτομερέστερον ἐξηγεῖται. « τὸ κρόταλον καὶ τὸ σείστρον, ὧ καταδαυκαλῶσιν αἱ τίθηται ψυχαγωγοῦσαι τὰ δυστυπνοῦντα τῶν παιδίων, εἰ καὶ τοῦτο τὸ κρόταλον, ὡς εὐρισκόμενον ἐν ταῖς χερσὶ τῆς τροφοῦ πρὸς ἀποκοίμειν τοῦ νηπίου, ἡδύνατο εἶναι καὶ διάφορον τῆς Ἀρχυτείου πλαταγῆς. Ἀλλὰ καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ Ἀρχύτου ἔδηλον, εἰ ἦν ὁ περίφημος Πυθαγόρειος φιλόσοφος ὁ Ταραντῖνος, ὁ σύγχρονος καὶ φίλος τοῦ Πλάτωνος. Τοῦλάχιστον βέβαιον διακρίνει, ὅτι ἡ Ἀρχύτου πλαταγῆ κατήντησε παροιμιώδης « ἐπὶ τῶν ἡσυχάζειν οὐ δυναμένων ὁ γὰρ Ἀρχύτας, τέκτων ὢν, ἐπενόησε πλαταγῆν, ἣν ἐδίδουσαν τοῖς παιδίοις ἵνα μηδὲν τῶν κατὰ τὴν οἰκίαν σκευῶν διασταλεύωσιν » (Διογεν. Β', 98). Ὡσαύτως καὶ ὁ Σουΐδας « καὶ παροιμία, Ἀρχύτου πλαταγῆ ἔτι Ἀρχύτας πλαταγῆν εὗρεν, ἣτις ἐστὶν εἶδος ὄργανου ἤχον ἢ ψόφον ἀποτελοῦντος ὁ δὲ πλαταγῆν γαλκυσάμενος ἐπλατάγει ». Ὑπῆρχον δὲ καὶ παντοῖα ἄλλα ἀθύρματα ἢ ποιγνίδια, ἅπερ ἢ αὐτὸ τὸ παιδίον κατεσκεύαζεν ἑαυτῷ ἢ καὶ ἀντὶ μικρᾶς δαπάνης ἡδύνατο πορίζεσθαι. Καὶ περὶ μὲν τοῦ πρώτου εἶδους τῶν ἀθυρμάτων μανθάνομεν παρὰ τοῦ Ἀριστοφάνους ἤδη, ἐνθα ὁ Στρεψιάδης, κυχώμενος ἐπὶ τῷ θυμοστόφῳ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, λέγει (Νεφέλ. 878), « εὐθὺς γέ τοι παιδάριον

ὄν τυννουτρονί, ἔπλαττεν ἔνδον οἰκίας ναῦς τ' ἔγλυφεν, ἀμαξίδας τε σκυτίνκας εἰργάζετο, κάκ τῶν σιδίων βατράχους ἐποίει» καὶ ὁ Λουκιανὸς δέ, προειπὼν, ὅτι ὁ πατήρ αὐτοῦ ἐτεκμαίρετο περὶ τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ πρὸς τὴν γλυπτικὴν φύσεως ταῖς ἐκ τοῦ κηροῦ παιδιαῖς, λέγει περὶ ἑαυτοῦ ('Ἐνυπ. 2): «ὁπότε γὰρ ἀφειρήν ὑπὸ τοῦ διδασκάλου, ἀποξέων ἄν τὸν κηρὸν ἢ βόας ἢ ἵππους ἢ καὶ νῆ Δία ἀνθρώπους ἀνέπλαττον εἰκότως, ὡς ἐδόκουν τῷ πατρὶ». Ἀλλὰ καὶ ὁ Πλούταρχος, διηγούμενος περὶ τῆς παιδικῆς ἀγωγῆς Διονυσίου τοῦ νεωτέρου, λέγει (Δίων 9): «φύσει γὰρ οὐκ ἐγγεγόνει τῶν φαυλοτάτων τυράννων ὁ Διονύσιος· ἀλλ' ὁ πατήρ, δεδοικῶς, μὴ φρονήματος μεταλαβὼν καὶ συγγενόμενος τοῖς ἔχουσιν ἀνθρώποις ἐπιβουλεύσειεν αὐτῷ καὶ παρέλοιτο τὴν ἀρχήν, ἐφρούρει κατάκλειστον οἶκον, δι' ἐρημίαν ὁμιλίας ἐτέρας καὶ ἀπειρίαν πραγμάτων, ὡς φασιν, ἀμάξια καὶ λυχνίας καὶ δίφρους ξυλίνους καὶ τραπέζας τεκταινόμενον». Ἀλλὰ βεβαίως ἐν τῇ τρυφερωτέρᾳ ἡλικίᾳ τῶν παιδίων τὰ τελειότερα τῶν ἀθυρμάτων ἠγοράζοντο ὑπὸ τῶν γονέων, ὡς ὁ πολυπαθὴς Στρεψιάδης, ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν υἱὸν λέγει ('Ἀριστ. Νεφ. 861), «κάγώ τοί ποτε οἶδ' ἐξέτει σοι τραυλίσαντι πιθόμενος· ὄν πρῶτον ὀβολὸν ἔλαβον ἡλιαστικόν· τούτου 'πριάμην σοι Διασίους ἀμαξίδα». Τοιαῦται ἀμαξίδες, χρήσιμα τοῖς παιδίοις πρὸς τὸ παίζειν, ἀπαντῶσιν ἡμῖν καὶ ἐν εἰκονικοῖς μνημείοις τῆς τέχνης, ὡς ἐν τινὶ ἐπ' Ἀθηναϊκοῦ μνημείου εἰκόνι παρίσταται παῖς, παίζων μετὰ μικροῦ ἀμαξίου, ὅπερ σύρει διὰ τῆς ἀριστερᾶς, ἐν ᾧ διὰ τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ προσφέρει πλακούντιον κυνιδίῳ τινὶ (Μελιταίῳ; Βλέπε Panofka, Εἰκόν. ἀρχ. βίου Α', 3). Μετὰ τούτων τῶν ἀμαξίδων συνεδυάζοντο παρὰ τοῖς ἄρρεσι παιδίοις καὶ ἵππάρια ξύλινα ἢ καλάμινα, ἃ περιέβαινον καὶ ἵππευον, ὡς μανθάνομεν ἐκ τοῦ λεγομένου παρὰ τοῦ διαφερόντως φιλοτέκνου Ἀγησιλάου, ὅς συνεπαίζεν οἶκον τοῖς παιδίοις, μικροῖς οὔσι, κάλαμον περιβεβηκῶς, ὡσπερ ἵππον, ἐπειπὼν καὶ παρακαλέσας τὸν οὕτως ἰδόντα αὐτὸν φίλον μηδενὶ φράσαι. πρὶν ἂν καὶ αὐτὸς πατήρ παιδῶν γένηται» (Πλουτ. Ἀγησ. 25): διὸ καὶ παρ' Ὀρατίῳ (Σάτυρ. Β, 3, 247) αὐταὶ αἱ παιδιαὶ συνδυάζονται καὶ μετ' ἄλλων, ἤτοι μετ' οἰκο-

δομῆς καλυβῶν, παραζεύξεως μυῶν ἀμαξίδι, ἀρτιασμοῦ, ἱππασίας ἐπὶ μακροῦ καλάμου.*)

§ 9. Ἐν ᾧ δὲ τὸ ἄρρεν παιδίον προπαρεσκευάζε καὶ προδ'ετύπου πρὸ πάντων διὰ τῶν δύο τελευταίων παιδιῶν, τῆς ἐπὶ ξυλίνων ἱππαρίων ἱππασίας καὶ τῆς δι' ἀμαξίδων παιδιᾶς, μελλούσας βιωτικᾶς ἀσχολίας εὐκόλως καὶ φυσικῶς ἐννοεῖται, ὅτι ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ θήλεος νηπίου καὶ κορασίου εὐρίσκομεν τὰς κόρας ἢ πλαγγόνας. Αὗται αἱ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις πλαγγόνες διέφερον τῶν παρὰ τοῖς ἡμετέροις κορασίοις συνήθων· διότι νοητέον αὐτάς οὐχὶ συνηρμοσμένας δίκην νευροσπάστων, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς κατεσκευασμένας ἐκ κηροῦ ἢ πηλοῦ ἢ καὶ γύψου, ὡς καὶ πολλὰ ἄλλα εἶδη παιγνίων. Ταῦτα τὰ ἐκ κηροῦ ἢ πηλοῦ ἢ γύψου πλαττόμενα παίγνια ἐκαλοῦντο καὶ κοράλλια καὶ κοροκόσμια, ἰδίως τὰ ἐκ κηροῦ ἰωνιστὶ μὲν δάγυνα δωριστὶ δὲ δαγύες, ἐν ᾧ οὐδὲποτε αἱ λέξεις νύμφη καὶ ἡ ἀττική πλαγγῶν καὶ τὸ συνώνυμον κόρη ἀναφέρονται μόνον εἰς πήλινα πλάσματα, ὡς τινες διετείνοντο, λέγοντες, ὅτι αἱ κόραι ἦσαν κατεσκευασμένοι μόνον ἐκ πηλοῦ καὶ οὐχὶ καὶ ἐκ κηροῦ. Εἶχον δὲ οἱ κοροπλάθοι ἢ κοροπλάσται ἢ κηροπλάσται πάντοτε ἐκτεθειμένας τιαύτας κόρας ἐν τῇ ἀγορᾷ πρὸς πώλησιν. Ἄλλως δὲ πάντα τὰ πήλινα πλάσματα ἦσαν οὐχὶ καὶ ἀποκλειστικῶς πλαγγόνες κορασίων, ἀλλ' ἠδύναντο εἶναι καὶ διάφορα σχήματα καὶ βραχέα εἰδῶλα πάντων ζώων ἐκ πηλοῦ, « οἷς ἐξαπατᾶσθαι τὰ παιδάρια εἴθωεν »· καὶ διὰ τοῦτο ἀμφίβολον, πότερα τούτων ἐννοοῦνται ἐν τοῖς ἀκολούθοις εἰς τὴν κοροπλαστικὴν ἀναφερομένοις χωρίοις· (Πλάτ. Θεαίτ. σ. 147)· « εἰ τις ἡμᾶς τῶν φαύλων τι καὶ προχείρων ἔροιτο, οἷον περὶ πηλοῦ, ὅτι πότ' ἐστὶν εἰ ἀποκρινάμεθα αὐτῷ, πηλὸς ὁ τῶν χυτρέων καὶ πηλὸς ὁ τῶν κοροπλάθων καὶ πηλὸς ὁ τῶν πλινθουργῶν, οὐκ ἂν γελοῖοι εἴμεν; » καὶ (Δημοσθ. Φιλιππ. Α', 26) « ὡσπερ γὰρ οἱ πλάττοντες τοὺς πηλίλους εἰς τὴν ἀγορὰν χειροτονεῖτε τοὺς ταξιάρχους καὶ τοὺς φυ-

*) « Aedificans caenas, plastello nungere mures. ludere par iuspar, equituro in arundine longa, si quem delectet barbatus amentia viset ».

λάρχους οὐκ ἐπὶ τὸν πόλεμον», ἔνθα βεβαίως ἐννοητέον πῆλινα εἰδῶλα πολεμιστῶν, στρατηγῶν κ. τ. τ. καὶ (Λουκ προμ. 2)· «καὶ τὸ μὲν ὄλον ἐν πηλῶ ἢ πλαστικῇ κατὰ ταῦτά τοις κοροπλάθοις» καὶ (Λεξιφ. 22)· «ὡς νῦν γε ἐλελήθεις σαυτὸν τοῖς ὑπὸ τῶν κοροπλάθων εἰς τὴν ἀγορὴν πλαττομένοις ἰοικῶς, κεχρωσμένος μὲν τῇ μίλτῳ καὶ τῷ κυάνῳ, τὸ δ' ἐνδοθεν πῆλινός τε καὶ εὐθρυπτός ὢν». Ἄλλὰ καὶ ὁ Ἰσοκράτης τοὺς ἐξευτελιζοντας τὴν ῥητορικὴν αὐτοῦ τέχνην ὡς ἀπλὴν δικογραφίαν παριττᾶ ὡς ποιῶντας παραπλήσιον «ὡσπερ ἂν εἴ τις Φειδίαν τὸν τὸ τῆς Ἀθηνᾶς ἔδος ἐργασάμενον τολμῶη καλεῖν κοροπλάθον» (Περὶ ἀντιδόσ. 2, ἔνθα βλέπε καὶ Κοραῆν). Σημειοῦσι δὲ ἔτι, ὅτι κοροπλάθους ἔλεγον οἱ Ἀττικοί, οὗς οἱ λοιποὶ Ἕλληνες ἐκάλουν κοροπλάστας.

§ 10. Καὶ ἄλλαι δὲ παντοῖαι παιδία φύσει προέκυπτον ἐξ αὐτῆς τῆς μετ' ἀλλήλων συμπεριφορᾶς τῶν παιδίων, ἃς ὁ Πλάτων (Νομ. Ζ, σ. 794) καλεῖ αὐτοφυεῖς παιδιάς, «ἃς ἐπειδὴν ζυνέλθωσιν οἱ τηλικούτοι, αὐτοὶ σχεδὸν ἀνευρίσκουσιν». Ἐκ τῶν πολλῶν τούτων συντροφικῶν παιγνίων ἀναφέρομεν ἐν πρώτοις τὴν σφαῖραν ἢ τὸ σφαιρίζειν, παίγνιον προσφιλές οὐχὶ μόνον τοῖς παιδίοις, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς τοῖς ἐφήβοις καὶ πρεσβυτέροις τὴν ἡλικίαν καὶ ἀποτελοῦν σπουδαῖον μέρος τῆς σωμαστικῆς καὶ ὀργανιστικῆς τῶν ἀρχαίων. Ἢδὴ παρ' Ὀμήρῳ παρειτάγεται ἡ Ναυσικᾶ σφαιρίζουσα, μόνη αὕτη τῶν ἐν τοῖς ἡρωϊκοῖς χρόνοις γυναικῶν, μετὰ τῶν δμῶν αὐτῆς. Τοῦτο δὲ τὸ εἶδος τοῦ σφαιρισμοῦ συνίστατο εἰς τὸ βάλλειν ἀλλήλους διὰ σφαίρας, ὡς ποιεῖ τοῦτο καὶ αὐτὴ ἡ Ναυσικᾶ μετὰ τῶν ἀμφιπόλων αὐτῆς (Ὀδυσ. Ζ, 99)· «αὐτὰρ ἐπεὶ σίτου τάρφθεν δμῶαί τε καὶ αὐτῆ, σφαίρηται δ' ἄρ' ἔπαιζον, ἀπὸ κρήδεμνα βαλοῦσαι», ὅτε καὶ ἡ Ναυσικᾶ ἀντὶ τοῦ εὔρεϊν διὰ τῆς σφαίρας τινὰ τῶν συμπαικτριῶν ἔρριψεν αὐτὴν εἰς τὸ ὕδωρ καὶ διὰ τοῦτο διήγειρεν ἐν αὐταῖς μεγάλην κραυγὴν καὶ ἐγκάρδιον καὶ ἄσβεστον γέλωτα· «σφαῖραν ἔπειτ' ἔρριψε μετ' ἀμφίπολον βασιλεια· ἀμφιπόλου μὲν ἄμαρτε, βαθείη δ' ἔμβαλε δίνη· αἱ δ' ἐπὶ μακρὸν ἄυσαν» (αὐτόθι, 115). Διὰ ταύτην δὲ τὴν παρ' Ὀμήρῳ μνείαν τῆς Ναυσικᾶς ὡς πρώ-

της σφαιριζούσης και ἡ Κερκυραία γραμματικὴ Ἀγαλλίς ἀνε-
φερε τὴν εὔρεσιν τῆς σφαίρας εἰς τὴν Λαυσιχᾶν, χαριζομένη
αὐτῇ ὡς πολίτιδι. Ἄλλο δέ, ἐπίσης παρ' Ὀμήρῳ ἀπαντῶν εἶδος
σφαιρισμοῦ ἦν τοιόνδε· ἀνέριπτε τις τὴν σφαῖραν, ἄλλος δέ τις
ὤφειλε λαμβάνειν αὐτὴν ἀναπηδῶν, καὶ διεκρίνοντο κατὰ τοῦτο
τὸ εἶδος ἰδίως οἱ Φαίῳακες, ὡς οἱ παρ' Ὀμήρῳ (Ὑδυσ. Θ, 372)
δύο ὀρχησταί· οἱ δ' ἐπεὶ οὖν σφαῖραν καλὴν μετὰ χερσὶν
ἔλοντο πορφυρέην, τὴν σφιν Πόλυβος ποίησε διαίφρων, τὴν ἑτε-
ρος ῥίπτασκε ποτὶ νέφεα σκίοεντα, ἰδνωθεὶς ὀπίσω· ὁ δ' ἀπὸ χθο-
νὸς ὑψὸς ἀερόθεις ῥηϊδίως μετέλκεσκε πάρος ποσὶν οὐδαὶς ἰκέ-
σθαι α. Μετ' ἀμροτέρων τούτων τῶν εἰδῶν τοῦ σφαιριζέειν συνε-
δυάξεται καὶ ἡ ὀρχησις καὶ παρ' Ὀμήρῳ ἤδη, τοῦτο δὲ τὸ ἔθος
διετηρεῖτο μετὰ ταῦτα καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις Ἕλλησι, παρ' οἷς
ἡ παιδιὰ τῆς σφαίρας ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν σφαιριστικὴ παρελή-
φθη εἰς τὰ γυμνάσια, ἐνθα ὑπῆρχον καὶ ἰδιαίτερα τμήματα οἰκο-
δομῶν, σφαιριστήρια καλούμενα, καὶ ἀνῆκεν εἰς τὴν ὀρχηστι-
κὴν, καὶ ἰδίως παρὰ τοῖς Λακεδαιμονίοις, οἷς πρώτοις καὶ ἀπο-
δίδοται ὑπὸ Ἰππᾶσου ἡ εὔρεσις καὶ ταύτης τῆς διὰ τῆς σφαίρας
ὀρχήσεως καὶ τῶν γυμνασίων, παρ' οἷς καὶ οἱ ἐκ τῶν ἐφήβων
ἀρχόμενοι συντελεῖν εἰς ἀνδρας ἐκαλοῦντο σφαιρεῖς. Ἦσαν δὲ
τῆς ἐν σφαίρα παιδιᾶς διάφορα εἶδη καὶ ὀνόματα, οἷον ἐπίσκυρος,
φαινίνδα, ἀπόρραξις, οὐρανία. « Καὶ ἡ μὲν ἐπίσκυρος καὶ ἐφη-
βικὴ καὶ ἐπίκοινος ἐπὶ κλην ἔχει, παίζεται δὲ κατὰ πλῆθος δια-
στάντων ἴσων πρὸς ἴσους, εἶτα μέσσην γραμμὴν λατύπη ἐλκυσάν-
των, ἣν σκυρον καλοῦσιν, ἐφ' ἣν καταθέντες τὴν σφαῖραν, ἐτέρας
δύο γραμμὰς κατόπιν ἐκατέρας τῆς τάξεως καταγράψαντες, ὑπὲρ
τοὺς ἐτέρους οἱ προσανελόμενοι ῥίπτουσιν, οἷς ἔργον ἦν ἐπιδρά-
ξασθαι τε τῆς σφαίρας φερομένης καὶ ἀντιβαλεῖν, ἕως ἂν οἱ ἑτε-
ροι τοὺς ἐτέρους ὑπὲρ τὴν κατόπιν γραμμὴν ἀπώσωνται· ἡ δὲ
φαινίνδα (τὸ μετὰ ταῦτα ἀρπαστὸν κληθὲν εἶδος σφαιρισμοῦ καὶ
ἀσπαστότατον πάντων τῶν ἄλλων εἰδῶν κρινόμενον) εἴρηται ἢ
ἀπὸ Φαινίδου (ἢ Φαινεστίου τοῦ παιδοτρίβου) τοῦ πρώτου εὑρόν-
τος ἢ ἀπὸ τοῦ φενακίζειν, ὅτι ἐτέρῳ προδείξαντες ἐτέρῳ ῥίπτουσιν
ἐξαπατῶντες τὸν οἰόμενον (μόνον τὴν μόνην ὀρθὴν ἀπὸ τοῦ φαί-

νειν παραγωγὴν παρέλιπεν ὁ γραμματικὸς)· εἰκάζοιτο δ' ἂν εἶναι ἢ διὰ τοῦ μικροῦ σφαιρίου, ὃ ἐκ τοῦ ἀρπάζειν ὠνόμασται (ἀρπαστόν;)· τάχα δ' ἂν καὶ τὴν ἐκ τῆς μαλακῆς σφαίρας παιδιάν οὕτω τις καλοῖη· ἢ δὲ ἀπόρραξις ἦν εἶδος σφαιρίσματος, ἐν ᾧ ἔδει τὴν σφαῖραν πρὸς τοῦδαφος εὐτόνως ρήξαντα, ὑποδεξάμενον τὸ πῆδημα τῆς σφαίρας τῇ χειρὶ πάλιν ἀντιπέμψαι καὶ τὸ πλῆθος τῶν πηδημάτων ἠριθμεῖτο· ἢ δ' οὐρανία ἦν τοιαύτη παιδιά, καθ' ἣν ὁ μὲν ἀνακλάσας αὐτὸν ἀνερρίπτει τὴν σφαῖραν εἰς τὸν οὐρανόν, τοῖς δ' ἦν ἀλλομένοις φιλοτιμία πρὶν εἰς γῆν αὐτὴν πεσεῖν ἀρπάσαι, ὅπερ ἔοικε καὶ Ὅμηρος ἐν Φαίαξι δηλοῦν· ὁπότε μέντοι πρὸς τὸν τοῖχον τὴν σφαῖραν ἀντιπέμποιεν, τὸ πλῆθος τῶν πηδημάτων διελογίζοντο· καὶ ὁ μὲν ἠττώμενος ὄνος ἐκαλεῖτο καὶ πᾶν ἐποίει τὸ προσταχθέν, ὁ δὲ νικῶν βασιλεύς τε ἦν καὶ ἐπέταττεν». Ταῦτα περὶ τῶν διαφόρων σφαιρισμάτων ὁ Πολυδεύκης (Θ, 104-107), καὶ περὶ αὐτῆς δὲ τῆς φρασεολογίας τοῦ σφαιρίζειν ὁ αὐτὸς σημειοῖ· «εἰποῖς ἂν οὖν τὸν σφαιρίζοντα σφαῖρα παίζειν, σφαῖραν ρίπτειν, βάλλειν, ἀφιέναι, πέμπειν, προπέμπειν, ἐκπέμπειν, ἀντιπέμπειν, ἀνταφιέναι, ἀνταποφέρειν, σφαιριστικὸν εἶναι, εὐρυθμον, εὐσχήμενον, εὐσκοπον, ἐπίσκοπον, εὐτονον· ἔξεστι δὲ καὶ σφαιρομαχίαν εἰπεῖν τὴν ἐπίσκυρον τῆς σφαίρας παιδιάν» (107). Ἀπητεῖτο δὲ πολὺς καὶ σύντονος κόπος περὶ τὴν σφαιριστικὴν καὶ μεγάλη ρώμη κατὰ τοὺς ἐν αὐτῇ τραχηλισμούς· διὸ καὶ παρ' Ἀντιφάνει ὁ σφαιρίζων κραυγάζει· «οἶμοι κακοδαίμων, τὸν τράχηλον ὡς ἔχω», καὶ περὶ τῆς φαινίνδα παιδιᾶς ὁ αὐτὸς Ἀντιφάνης λέγει οὕτω· «σφαῖραν λαθὼν, τῷ μὲν διδοὺς ἔχαιρε, τὸν δ' ἔφευγ' ἅμα, τοῦ δ' ἐξέκρουσε, τὸν δ' ἀνέστησε πάλιν, κλαγκταῖσι φωναῖς... ἔξω, μακράν, παρ' αὐτόν, ὑπὲρ αὐτόν, κάτω, ἄνω, βραχεῖαν ἀπόδος, ἐγκαταστρέφει» ('Αθην. Α', 26). Ἄλλως δὲ ἐφρόντιζον καὶ τῆς εὐρυθμίας οἱ σφαιρίζοντες, ὡς δεῖκνύουσι καὶ τὰ προμηθηθέντα παρὰ Πολυδεύκει ἐπίθετα τοῦ εὐρυθμοῦ καὶ εὐσχήμενος καὶ τὰ ὑπὸ Δαμοξένου περὶ τινος σφαιριστοῦ λεγόμενα· «νεανίας τις ἐσφαιρίζεν, εἰς ἐτῶν ἰσως ἑκκαίδεξ' ἢ ἑπτακαίδεκα, Κῶος· Θεοὺς γὰρ φαίνεθ' ἢ νῆσος φέρειν· ἔς ἐπειποτ' ἐμβλέψειε τοῖς καθημένοις, ἢ λαμβάνων τὴν σφαῖραν ἢ δι-

δούς, ἅμα πάντες ἐβοῶμεν. . . ἢ τ' εὐρυθμία τό τ' ἦθος ἢ τάξις θ' ὅσον ἐν τῷ τι πράττειν ἢ λέγειν ἐφαίνετο· πέρας τι κάλλους ἄνδρες· οὐτ' ἀκήκοα ἔμπροσθεν οὐθ' εἶώρακα τοιαύτην χάριν!»
Καί ἡ εἰκαστική δὲ τέχνη παρέστησε παιδιάς διαφόρων σφαιριστῶν (Panoſka, Εἰκ. ἀρχ. 6. I', 1). Πολλὰ μὲν τῶν ἐνταῦθα περὶ τῆς σφαιροπαιδιάς σημειωθέντων ἀναφέρονται εἰς τὴν ὀψιαιτέραν ἐφηβικὴν καὶ νεανικὴν ἡλικίαν καὶ ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἰδίως σφαιριστικὴν, περὶ ἧς γενήσεται μνεῖα κατωτέρω ἐν τοῖς γυμνασίοις ἀλλ' ἐπειδὴ αὕτη ἢ παιδιά ἦν καὶ παιδικὴ ἀσχολία καὶ ἔχει πολλὰ τὰ κοινά, ἐννοεῖται ἀναλόγως τῶν ἡλικιῶν, καὶ τοὺς δρόμους κοινούς, διὰ τοῦτο συγχωρητέα ἢ μερικὴ αὕτη παλιλλογία, ἵνα μὴ μείνη καὶ ἐνταῦθά τι ἀτελὲς ἢ ἀσαφές.

§ 11. Ἄλλο προσφιλὲς τοῖς παιδίοις παίγνιον ἦν ὁ τροχός, ὃς πρῶτον διακριτέος ἀπὸ τοῦ παροξυτόνου ἢ βαρυτόνου τρόχος, ἰσοδυναμοῦντος τῷ δρόμος καὶ ἐπίσης ἐν ταῖς διασκεδάσει τῶν παιδίων συναριθμουμένου, καθ' ἣν διάκρισιν ποιεῖται ὁ γραμματικὸς Τρύφων καὶ κατὰ τοῦτον ὁ Ἀμμώνιος· «τροχοὶ ὀξυτόνως καὶ τρόχοι βαρυτόνως διαφέρουσι παρὰ τοῖς Ἀττικοῖς, φησὶ Τρύφων ἐν δευτέρᾳ περὶ ἀττικῆς προσωδίας· τοὺς μὲν γὰρ περιφερεῖς τροχοὺς ὁμοίως ἡμῖν προφέρονται ὀξυτονοῦντες· τρόχους δὲ βαρυτόνως λέγουσι τοὺς δρόμους· ἀναγινώσκομεν γάρ, ὡς φησιν, ἐν μὲν Ἀλόπῃ Εὐριπίδου, ὁρῶ μὲν ἀνδρῶν τόνδε γυμνάδα στόλον στείχοντα θεωρὸν ἐκ τρόχων πεπαυμένον, ἐν δὲ Μηδεΐᾳ (45), ἀλλὰ εἶδε παῖδες ἐκ τρόχων πεπαυμένοι». Περὶ δ' αὐτῆς τῆς παιδιάς μανθάνομεν ὅτι ἦν κύκλος ἢ μέγας κρίκος χαλκοῦς ὁμοῖος τροχῷ συνήθει, ὃν περιέστρεφον διὰ σιδηρᾶς ράβδου τὰ παιδία παίζοντα, εὐφραινόμενα πολὺ ἐκ τοῦ κρότου αὐτοῦ, ὃν ἐξέφερον ἐν τῷ περιστρέφεσθαι δακτύλιοι ἐπὶ τούτῳ προσηρητημένοι. Εἰκονικὴν παράστασιν τούτου δύναται τις ἰδεῖν παρὰ Panoſka (εἰκ. ἀρχ. β. I', 8), ἐνθα παρίσταται μурτοσπεφῆς Γανυμήδης κρατῶν διὰ τῆς δεξιᾶς τροχὸν καὶ ράβδον. Ἐπίσης προσφιλὴς παιδιά ἦν καὶ ὁ στρόμβος ὁ ἄλλως καλούμενος καὶ στρόβιλος καὶ ῥόμβος καὶ βέμβιξ (ἢ βέμβηξ) καὶ κῶνος· ἦν δὲ οὗτος ὁ στρόμβος ἢ βέμβηξ ξύλινον κωνοειδὲς σῶμα, ὅπερ οἱ παῖδες ἐστρεφον διὰ μά-

στιγος, ἐπιφωνοῦντες τὸ πασίγνωστον « τὴν κατὰ σαυτὸν ἔλα »· διὰ δὲ τὴν συχνὴν τῆς βέμβηκος μαστίγωσιν καὶ διὰ τῆς μάστιγος δίωξιν καὶ ἀδιάλειπτον δίκην καὶ περιστροφὴν ἀνέκαθεν ἤδη ἐγίνοντο παραβολαὶ ὁμοίων κινήσεων τῇ τοῦ στρόμβου ἐπιδινῆσει, ὡς ἤδη παρ' Ὀμήρω (Ἰλ. Ε', 413) ὁ Τελαμώνιος Αἴας, ἄρας ἓνα τῶν χερμαδίων λίθων, « στρόμβον δ' ὡς ἔσσευε βαλὼν, περὶ δ' ἔδραμε πάντη », ἐνθα ὁ Εὐστάθιος σημειοῖ, « στρόμβον δὲ τινὲς μὲν ἄτρακτον νοοῦσιν ἀπὸ τοῦ στροβεῖσθαι καὶ δινούμενον περιφέρεσθαι, ἕτεροι δὲ τὴν παιζομένην βέμβηκα, ἣν καὶ στρόβαν βούλονται λέγειν οἱ ἰδιωτίζοντες, ἄλλοι τὸν ρόμβον ». Πρὸς τοὺς αὐτοὺς στροβίλους παραβάλλεται καὶ παρὰ Πλουτάρχῳ (Λυσ. ΙΒ') ὁ πέσῳν ἀερόλιθος, περὶ οὗ τινες ἔλεγον, « ὅτι ἦν πέτρα, ἀποκαπέισα πνεύμασι καὶ ζάλαις ἐκ τινος ἀκρωρείας, ὑποληφθεῖσα δ', ὡσπερ οἱ στρόβιλοι, καὶ φερομένη, ἧ πρῶτον ἐνέδωκε καὶ διελύθη τὸ περιδινῆσαν, ἐξερρίφθη καὶ ἔπεσεν », ἐνθα ὁ Κοραῆς ἡμαρτημένως νοήσας ἤθελε διορθῶσαι, « ἧ τρέπε εἰς τὸ ὡς ὑπὸ στροβίλου, ἧ ἐξηγοῦ, ὡσπερ συμβαίνει ἐν τοῖς στροβίλοις ἢ ἐν τοῖς ὑπὸ στροβίλων φερομένοις ». Καὶ παρὰ Λουκιανῶ, ὁ εἰς ὄνον μεταμεμορφωμένος καὶ εἰς μυλῶνα εἰσαχθεὶς ραβδοφορεῖται ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ὑπὸ τῶν ραβδισμῶν ἐστρέφετο ἐξαπίνης ὡς στρόμβος (Λουκ. 42)· διὸ καὶ τὸ παρ' Ἀριστοφάνει, « βέμβηκος οὐδὲν διαφέρειν δεῖ » (Ὀρν. 1461), ἰσοδυναμεῖ τῷ εὐκίνητον καὶ εὐστροφον εἶναι δεῖ· καὶ τὸ παροιμιῶδες δὲ « βέμβηκος δίκην », ἐρμηνεύεται, ρόμβου τρόπον, ἀπὸ τοῦ τὸν φεύγοντα μὴ ἀπ' εὐθείας τὴν φυγὴν ποιεῖσθαι, ἀλλ' εἰλεισθαι (Παροιμιογρ. Α', σ. 387), ἀλλὰ καὶ τὸ περιστρέφεσθαι βεμβηκίαν καὶ βεμβηκίζειν ἑαυτόν. Παραθετέον δ' ἐνταῦθα καὶ τὸ ὠραῖον Καλλιμάχειον ἐπίγραμμα (Α'.) τὸ εἰς τὴν παιδιάν τῶν βεμβηκίων συνάμα καὶ εἰς τὴν τοῦ Πιττακοῦ συμβουλήν ἀναφερόμενον· « Ξεῖνος Ἀταρνεΐτης τις ἀνήρετο Πιττακὸν οὕτω τὸν Μιτυληναῖον, παῖδα τὸν Ὑρραδίου· ἄττα γέρον, δοιός με καλεῖ γάμος· ἢ μία μὲν δὴ νύμφη καὶ πλούτῳ καὶ γεγεῆ κατ' ἐμέ, ἢ δ' ἑτέρη προβέβηκε· τί λῶιον; εἰ δ' ἄγε σὺν μοι βούλευσον, ποτέρην εἰς ὀμέναιον ἄγω· εἶπεν· ὁ δὲ σκίμπωνα γεροτικὸν ὄπλον,

αείρας, ἦνιδε, κεῖνοί σοι πᾶν ἐρέουσιν ἔπος· οἱ δ' ἄρα, ὑπὸ πλη-
γῆσι θοὰς βέμβικας ἔχοντες, ἑστρέφον εὐρείῃ παιδῆς ἐνὶ τριόδῳ·
κείνων ἔρχεο, φησί, μετ' ἰχθία· χῶ' μὲν ἐπέστη πλησίον, οἱ
δ' ἔλεγον, τὴν κατὰ σαυτὸν ἔλα· ταῦτ' αἴων ὁ ξεῖνος ἐφείσατο
μείζονος οἴκου δρᾶσθαι, παιδῶν κληδόνι συνθέμενος· τὴν δ' ὀλί-
γην ὡς κείνος ἐς οἶκον ἐπήγετο νύμφην· οὕτω καὶ σύ γ' ἴων τὴν
κατὰ σαυτὸν ἔλα».

§ 12. Ἄλλη παιδιά, συνηθέστερον ἀπαντῶσα παρὰ κορα-
σίοις καὶ παρθέναις ἢ παρὰ παιδίοις ἄρρεσιν, ἦν ἡ αἰώρα· ἦν δὲ
αὕτη δύο εἰδῶν, ἡ σφενδόνη, ἥτοι ἐκ σχοινίου κατεσκευασμένη
αἰώρα καὶ σειρᾶ καλουμένη, ἡ πέταυρον, ἥτοι ἐκ σανίδων
αἰώρα. Καὶ ἡ μὲν πρώτη αἰώρα, ἀναφερομένη ἐν Ἀθήναις καὶ
ὑπὸ θρησκευτικὸν τύπον ὡς ἑορτὴ πρὸς ἀνάμνησιν τῆς θυγα-
τρὸς τοῦ εὐρετοῦ τοῦ οἴνου Ἰκαρίου Ἡριγόνης τῆς Ἀλήτιδος,
ἡ, κατοδυρομένη τὸν ὑπὸ τῶν μεθυσθέντων ποιμένων φονευ-
θέντα πατέρα αὐτῆς, ἀνήρτησεν ἑαυτὴν ἐν δένδρῳ ἐπὶ τοῦ νεκροῦ
τοῦ πατρὸς, ἦν λίαν συνήθης ἐν Ἀθήναις, καὶ τοῦτο τὸ ἔθος τοῦ
αἰωρεῖσθαι ἐν σειρᾷ ἐξηγεῖτο συνδυαζόμενον μετ' ἐκείνου τοῦ ἐν
Ἀθήναις τελεσθέντος φόνου καὶ τῆς ὀργῆς τοῦ Διονύσου, ὃς ἠθέ-
λησε τιμωρῆσαι πάσας τὰς παρθένους τῶν Ἀθηναίων διὰ τοιαύ-
της αἰωρήσεως ὡς τύπου δῆθεν καὶ συμβόλου τῆς ἀναρτήσεως
τῆς Ἡριγόνης. Οὕτω διηγείται ὁ Ἀπολλόδορος (Βιβλιοθ. Γ',
14, 7)· «Διόνυσον (ἐλθόντα εἰς Ἀττικὴν Πανδίωνος βασιλεύον-
τος) ὑπεδέξατο Ἰκάριος καὶ λαμβάνει παρ' αὐτοῦ κληῖμα ἀμ-
πέλου· καὶ τὰ περὶ τὴν οἰνοποιίαν μανθάνων καὶ τὰς τοῦ θεοῦ
δωρήσασθαι θέλων χάριτας ἀνθρώποις ἀφικνεῖται πρὸς τινὰς ποι-
μένας, οἱ γευσάμενοι τοῦ ποτοῦ καὶ χωρὶς ὕδατος δι' ἡδονὴν
ἀφειδῶς ἐλκύναντες, πεφαρμάχθαι νομίσαντες ἀπέκτειναν αὐτόν·
μεθ' ἡμέραν δὲ νοήσαντες ἔθαψαν αὐτόν. Ἡριγόνη δὲ τῇ θυγατρὶ
τὸν πατέρα μαστεύουσα κύων συνήθης, ὄνομα Μαῖρα, ἡ τῷ Ἰκαρίῳ
συνείπετο, τὸν νεκρὸν ἐμήνυσε· κάκεινη κατοδυρομένη τὸν πα-
τέρα ἑαυτὴν ἀνήρτησεν» *).

*) Παραπλήσια ἀναφέρει καὶ ὁ Ἰγνός Μυθ. ΡΑ' (Erigone) «saure corne ra-